

ЗНАЁМСТВА З ЛЕКСІКА-СЕМАНТЫЧНЫМІ ГРУПАМІ ЯК СРОДАК ПАВЫШЭННЯ ЎЗРОЎНЮ КАМУНІКАТЫЎНАЙ КАМПЕТЭНТНАСЦІ БУДУЧЫХ НАСТАЎНІКАЎ

У падрыхтоўцы настаўнікаў розных спецыяльнасцей адно з вядучых месц займае моўная падрыхтоўка. Камунікатыўная кампетэнтнасць мае шматпланавое выражэнне і, у першую чаргу, прадугледжвае высокую якасць вуснага і пісьмовага маўлення. Важнай рысай моўнай кампетэнтнасці з'яўляецца валоданне багатым лексічным запасам роднай мовы, уменнем выкарыстоўваць словы адпаведна іх семантыцы. Ёсць шэраг метадаў і прыёмаў узбагачэння слоўнікавага запasu моўнай асобы. Слова можа вывучацца і ўсведамляцца як у межах сваёй лексіка-семантычнай парадыгмы, так і ў складзе лексіка-семантычных груп. Знаёмства з лексіка-семантычнымі групамі дазваляе ўстанаўліваць тэматычныя або родава-відавныя адносіны паміж словамі, што дазваляе засвойваць іх семантыку на аснове асацыятыўных сувязей. Мэтазгодна шырока выкарыстоўваць лексіка-семантычныя групы пры вывучэнні курса сучаснай беларускай літаратурнай мовы ў падрыхтоўцы настаўнікаў пачатковых класаў. На прыкладзе ЛСГ студэнты знаёмяцца не толькі з семасіялагічным, але і з этымалагічным аналізам слова, з яго ужываннем у літаратурнай і дыялектнай мове. Пакажам гэта на адной з ЛСГ будаўнічай лексікі.

Будаўнічая лексіка — адзін са значных пластоў беларускай мовы. Ён з'яўляецца даволі ўжывальным як у вусным, так і ў пісьмовым маўленні.

У будаўнічай лексіцы лексічныя адзінкі аб'ядноўваюцца на аснове адзінства тэмы або родава-відавныя адносін у наступныя лексіка-семантычныя групы:

- назвы жыллёвых пабудоў, прыбудоў, памяшканняў;
- назвы пабудоў, прыбудоў, памяшканняў гаспадарчага прызначэння;
- грамадскія і культавыя пабудовы;
- часткі пабудоў;
- будаўнічы матэрыял.

Разгледзім лексіка-семантычную групу, якую ўтвараюць назвы **частак пабудоў**.

Працэс будаўніцтва хаты, як правіла, пачынаецца з закладкі **фундамента**. Як адзначаецца ў літаратуры, да XIX ст. быў вядомы драўляны фундамент. Каменны фундамент вядомы з XIX ст., але прыкметнае пашырэнне ён атрымаў з пач. XX [10, с.512].

У сучаснай беларускай мове лексема **фундамент** ужываецца са значэннем 'падмурак, аснова (з бетону, каменю і пад.), што служаць апорай якіх-небудзь збудаванняў, машын і пад.' [7]. Слова прыйшло да нас праз польскую мову **fundament** з лацінскай мовы [8]. У дыялектных слоўніках лексема не зафіксавана. Сінонімамі да слова **фундамент** з'яўляюцца словы **падмурак** і **падмуроўка**.

Падмурак 'каменная або цагляная кладка пад чым-небудзь, фундамент' [7]. З тым жа значэннем лексема зафіксавана ў дыялектных слоўніках **подмурок** 'падмурок, фундамент' [6], 'каменный фундамент (иногда деревянные столбы под избой)' [1]. Гэта запазычанне з польскай мовы **podmurek, podmurowka**, дзе яны з'яўляюцца дэрыватамі ад **podmurować** 'падвесці каменны (цагляны) фундамент' [9].

Падмуроўка 'тое, што і падмурак' [7]. У дыялектных слоўніках зафіксавана са значэннем 'фундамент' [5].

Драўлянай канструкцыяй жыллёвых ці гаспадарчых пабудоў з'яўляецца **зруб**. Гэта незакончаны будынак без даху вокан, дзвярэй і падлогі. Звычайна зруб квадратны ці прамавугольны ў плане [10, с.216]. Лексема **зруб** мае значэнне 'сцены драўлянага збудавання, складзеныя з бярвення або брускоў, злучаных у чатырохвугольныя вянкi' [7]. У рускіх гаворках з тым жа значэннем сустракаем лексемы **іструб, ізруб, ісруб** [8], а ў беларускіх дыялектных слоўніках зафіксаваны з гэтым жа значэннем наступныя словы: **выруб** [2], [4]; **іструб** [11], **ізруб** [5], **зрубішчэ, наруб (норуб)** [6], **хут** [2]. Значэнне слова **зруб** у дыялектнай і сучаснай беларускай літаратурнай мове супадае.

Важнай часткай збудавання з'яўляецца **сцяна** 'вертыкальная частка будынка, якая служыць для патрымкі перакрыццяў і для падзелу памяшкання на часткі' [7]. Укр. **стіна**, руск. **стена**, балг. **стена**, сербохорв. **стијена** 'скала, камень', словен. **stěna** 'сцяна', слвц. **stena**, польск. **ściana** [8]. Дыялектныя слоўнікі лексему **сцяна** не фіксуюць.

Верхняй часткай будынка, якая пакрывае яго і засцерагае ад атмасферных ападкаў, ветру, сонца з'яўляецца **дах**. **Дах** 'верхняя частка будынка, якая пакрывае яго і засцерагае ад дажджу, ветру і пад.' [7]. Ва ўкраінскай мове слова **дах** ужываецца з тым жа самым значэннем, запазычанне з нямецкай мовы праз польскую **dach** [8]. У дыял. **дах** 'кровля' [1]. Сінанімічная да слова **дах** лексема **страха**.

Страха 'верхняя, звычайна саламяная, частка будынка, якая пакрывае яго і засцерагае ад атмасферных з'яў' [7]. **Стрэшка** '1. памянш.-ласк. да страха; 2. невялікая страха' [7]. Лексема **страха** ў дыялектных слоўніках не зафіксавана.

Часткі пабудоў абазначаюць словы **акно, дзверы, ганак, падлога**.

Акно '1. праём ў сцяне будыніны для святла і паветра; 2. рэшткі вадаёма ў балоце, дрыгве; апарына; 3. разм. вольны прамежак часу ў раскладзезаняткаў педагога' [7]. У дыялектных слоўніках сустракаем лексему **акенячка** 'ваконца' [2], **баконка** 'акенца са шклом' [3], **окно** 'акно' [6]. Укр. **вікно**, руск. **окно**, балг. **окно**, сербахарв. **окно**, словен. **okno**, чэш., славац., польск. **okno**, прасл. ***okъno** [8].

Дзверы 'праём у сцяне памяшкання для ўваходу і выхаду, а таксама створ, якім закрываюць гэты праём' [7]. **Дзверцы** '1. памянш. да дзверы, невялікія дзверы; 2. створка, створкі, якімі закрываюць якую-н. адтуліну' [7]. Укр. **двери**, руск. **дверь**, славен. **đuri**, чэш. **dveri, dveře**, польск. **drzwi** [8]. У дыялектных слоўніках **дзверы** 'дзверы' [6].

Ганак '1. прыбудова перад уваходам у дом у выглядзе пляцоўкі з прыступкамі; 2. пра дом, жыллё, прытулак' [7]. У дыялектных слоўніках **ганок** 'ганак са стрэшкай' [6]. Укр. **ганок**, рус. дыял. **ганок**. Запазычанне з польскай мовы **ganek** [8].

Падлога '1. насціл ў памяшканні, па якім ходзяць; 2. дол, ніз (пераважна ў жыллёвым памяшканні)' [7]. У дыялектных слоўніках **падлога** 'падлога' [6], **памост** 'падлога' [2], **мост** 'падлога' [2], **падлога** 'стажар'е памост пад стог' [2].

Такім чынам, лексіка-семантычная група павінна разглядацца як дыялектычнае адзінства агульнага і прыватнага, у якім вызначальнымі з'яўляюцца агульныя і дыферэнцыйныя прыметы семантыкі слова. Семасіялагічны і этымалагічны аспекты вывучэння лексіка-семантычных груп забяспечваюць сістэмнасць у засваенні лексічнага складу мовы, высокі ўзровень камунікатыўнай кампетэнтнасці педагогаў.

Літаратура

1. Каспяровіч М.І. Віцебскі краявы слоўнік, А-Я: Матэрыялы / Пад рэд. М.Я.Байкова, Б.І.Эпімаха-Шыпілы. Віцебск, 1927.
2. Матэрыялы для слоўніка мінска-маладзечанскіх гаворак./ Пад. рэд. М.А.Жыдовіч. Мн., 1977.
3. Насовіч. І. Слоўнік беларускай мовы. Мн., 1983.
4. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча: У 5-ці т. Мн., 1983-1985.
5. Слоўнік гаворак цэнтральных раёнаў Беларусі: У 2 т. Мн., 1990.
6. Тураўскі слоўнік: У 5-ці тамах / АН БССР Ін-т мовазнаўства імя Я.Коласа; Рэд. А.А.Крывіцкі. Мн., 1982-1985.
7. Глумачальны слоўнік беларускай мовы. У 5-ці тамах / АН БССР Ін-т мовазнаўства імя Я.Коласа. Мн., 1977-1984.
8. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. / Перевод с нем. и доп. О.Н.Трубачева. М., 1986.
9. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. У 8-і т. Мн., 1987-1993.
10. Этнаграфія Беларусі: Энцыкл./ Пад. рэд. І.П.Шамякіна. Мн., 1989.
11. Юрчанка Г. Дыялектны слоўнік. 3 гаворак Мсціслаўшчыны. Мн., 1966.